

6-1-2018

## THEORETICAL BASES OF ANALYSIS COST OF PRODUCTION AND COST

A. Mamajanov  
*Banking and finance academy*

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/interfinance>

---

### Recommended Citation

Mamajanov, A. (2018) "THEORETICAL BASES OF ANALYSIS COST OF PRODUCTION AND COST,"  
*International Finance and Accounting*: Vol. 2018 : Iss. 3 , Article 3.  
Available at: <https://uzjournals.edu.uz/interfinance/vol2018/iss3/3>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in International Finance and Accounting by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact [sh.erkinov@edu.uz](mailto:sh.erkinov@edu.uz).

Мамажонов А. Т. - Банк-молия  
академияси, тадқиқотчи

## МАҲСУЛОТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИ ВА ТАННАРХ ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Ушбу мақолада фермер хўжаликларида маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлари ва таннарх таҳлилини назарий масалалари кўриб чиқилган.

**Калит сўзлар:** маҳсулот, харажат, таннарх, таҳлил, рақобат, ўзгарувчи харажатлар, доимий харжатлар.

В данной статье были рассмотрены теоретические вопросы анализа себестоимости и затрат производства продукции в фермерских хозяйствах.

**Ключевые слова:** продукция, затраты, себестоимость, анализ, конкуренция, переменные затраты, постоянные затраты.

In this article theoretical questions of the analysis of the cost price and expenses of manufacture of production in farms on the basis of foreign experience have been considered.

**Keywords:** production, expenses, cost, analysis, competitiveness, changeable costs, fixed costs.

Мамлакатнинг иқтисодий барқарорлиги ва аҳолининг муносиб ҳаёт кечиришини таъминлашда фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари учун қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш, уларнинг ер майдонларидан самарали фойдаланиш масаласи алоҳида ўрин тутди.

Шу сабабли ўтган давр мобайнида фермерлик ҳаракати, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари фаолиятини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришни кенгайтириш каби йўналишларда бир қатор ислохотлар амалга оширилди. Натижада фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи асосий субъектларга айланди.

Ўтказилган ислохотлар туфайли қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг 99 фоизидан ортиғи фермер ва деҳқон хўжаликлари ҳамда томорқа ер майдонларида етиштирилишига эришилди.

Айни вақтда амалга оширилган ишлар таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, ушбу соҳада эришилган ютуқлар билан бирга ўз ечимини кутиб турган қатор муаммо ва камчиликлар ҳам тўпланиб қолган.

Фермер хўжаликларининг қайта ишлаш, сақлаш, тайёр маҳсулотларни сотиш ва хизматлар кўрсатиш каби кўп тармоқли фаолиятини йўлга қўйишда, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларини моддий-техника ресурслари билан таъминлаш ва уларга хизмат кўрсатишда, соҳада бозор механизмларини шакллантиришда ҳам муаммолар мавжуд.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, қишлоқ хўжалиги экин майдонларидан самарали фойдаланиш

тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони ана шундай муаммоларни ҳал қилиш ва 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган вазифаларни ижро этиш мақсадида қабул қилинди

Қайд этиш жоизки, фермер хўжаликларида меҳнат муносабатларини ташкил этиш ҳолати бугунги кун талабларига жавоб бермайди, уларнинг фаолиятида янги агро технологиялардан фойдаланишда бир қатор муаммолар сақланиб қолмоқда. Шу муносабат билан, ҳукумат томонидан қишлоқ хўжалиги самарадорлиги ва рентабеллигини оширишда, айниқса пахта йиғим-теримини механизациялаштиришда бозор инфратузилмаларини, инновацияларни, фан ютуқлари ҳамда замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш, шунингдек соҳада меҳнат муносабатларини янада такомиллаштириш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилади ва тасдиқланади.

Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида фермер хўжаликларида ишлаб чиқариш харажатлари ва таннарх таҳлилинини тўғри ташкил этиш муҳим ва долзарб масала ҳисобланади.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, фермер хўжаликларида ҳажм кўрсаткичлари ичида маҳсулот ишлаб чиқариш ва сотиш ҳажми ўзига хос хусусиятга эга. Бу эса ушбу кўрсаткичларни уларни таҳлил қилиш усулларига ўзига хос ёндошувни талаб этади. Аммо, шу соҳада иш олиб борган олимлар адабиётларида фермер хўжаликларига хос таҳлил усуллари, айниқса омилли таҳлил етарли даражада тадқиқ этилмаган. Шуларни инobatга олиб, мазкур корхоналарда маҳсулот ишлаб чиқариш ва сотиш, таннарх, фойда каби натижавий кўрсаткичлар ҳамда рентабеллик, рақобатбардошлик каби нисбий кўрсаткичлар ўзгаришига таъсир қилувчи омиллар тизимини ишлаб чиқиш, уларни ҳисоблаш йўллари кўрсатиб ўтиш ва таҳлил этиш методини ишлаб чиқишни мақсадга мувофиқ деб топдик.

Шундай қилиб, бозор муносабатлари шароитида товарни ишлаб чиқариш билан бирга уни сотиш муҳим аҳамият касб этади. Аммо ишлаб чиқариш, олдингидек, фақат ишлаб чиқариш учун эмас, балки сотишга қаратилган, товар эса истеъмолчининг талабига жавоб берадиган бўлиши лозим.[1]

Ушбу масалада айниқса қишлоқ хўжалиги субъектларида таннарх таҳлили ва уни амалга ошириш тартиби бўйича иқтисодчи-олим Ергешев Е. томонидан шундай фикр билдирилган: Маҳсулот таннархини муттасил пасайтириб бориш учун ишлаб чиқариш харажатлар таркиби ва тузилишини, яъни маҳсулот таннархи мажмуасида ҳар бир харажатнинг тутган ўрнини билиш лозим. Бу маҳсулот таннархи режасининг бажарилишини чуқур таҳлил қилиш имконини беради.

Таҳлил қилиш маҳсулот таннархининг бир неча йилги ўсиши ёки пасайишини ва асосий маҳсулот турларининг таннархини пасайтириш режасини бажаришга доир кўрсаткичларини текширишдан бошланади. Сўнгра маҳсулот таннархининг пасайиши ёки ошишига таъсир кўрсатувчи омиллар

ўрганилади. Бунда таннарх маҳсулотлар тури бўйича аввало дехқончилик, чорвачилик маҳсулотлари таннархи таҳлил қилинади.

Дехқончилик маҳсулотларини таннархини ўзгаришига иккита муҳим омил таъсир кўрсатади: яъни, бир гектар ерга сарфланадиган харажатлар миқдорининг ўзгариши ҳамда бир гектардан олинадиган ҳосилдорликнинг ўзгариши.[2]

Шу билан биргаликда бошқа таъсир қилувчи омилларни ҳам ҳисобга олиш керак деб ўйлаймиз. Масалан: ўсимликчиликда об-ҳаво шароити, қурғоқчилик, ёғингарчиликнинг кўп бўлиши, турли табиий офатлар таъсири, агротехник тадбирларга риоя қилинмаслиги таъсирини ҳам ҳисобга олиш керак.

Товар баланси кўрсаткичлари, яъни йил бошидаги маҳсулот қолдиғи, маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми ва тайёр маҳсулотни йил охиридаги қолдиғи маҳсулот сотиш ҳажмига таъсир кўрсатадиган асосий омиллар ҳисобланади. Буни қуйидаги формула бўйича ҳисоблаб аниқлаш мумкин:

$$Z_1 + П = Р + Z_2, \text{ бундан } Р = (Z_1 + П) - Z_2 \quad (1.1)$$

Бу ерда  $Z_1$  -йил бошидаги тайёр маҳсулот захиралари;

$П$  -чиқарилган маҳсулот ҳажми;

$Z_2$ -йил охиридаги тайёр маҳсулот захиралари;

$Р$  -сотиш суммаси[3]

Ушбу формула фермер хўжаликлари фаолиятига ҳам тўла мос келади ва унда ўтган йилги жорий йил учун қилинган харажатлар, жорий йил харажатлари ва жорий йилда келгуси йилда қилинган харажатлар бўйича таҳлил қилиш мумкин.

Маҳсулот таннархи корхонанинг нарх сиёсатига бевосита таъсир қилади. Шу нуқтаи назардан иқтисодчи-олимлар Н.Хасанов ва С.Нажбиддиновлар қуйидагича фикр билдиришган. “Сотилган маҳсулот рентабеллиги кўрсаткичи корхона нарх сиёсатининг имкониятларини белгилаб беради. Агар бу кўрсаткич жуда паст бўлса, корхона ўз маҳсулотларининг нархини арзонлаштира олмайди, чунки бунда зарар кўриб ишлай бошлайди.

Сотилган маҳсулот рентабеллиги сотишдан ялпи фойданинг сотилган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархига нисбати орқали аниқланади. Сотилган маҳсулот рентабеллигининг икки кўрсаткичи таққосланганда давр харажатлари ва асосий ишлаб чиқариш билан боғланмаган молиявий фаолият харажатлари сотишдан тушган фойда суммасига қанчалик таъсир кўрсатишини таҳлил қилиш имконини беради”.[4]

Ҳозирги шароитида фермер хўжаликларини маҳсулоти таннархини таркиби ва унинг элементларини таҳлил қилиш муҳим ва долзарб масала ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан маҳсулот таннархини аниқлашга доир умумий талаблар “Маҳсулот (иш, хизмат)ларни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг таркиби ҳамда молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисида” Низом белгиланган. Ушбу талаблар фермер хўжаликлари фаолиятида маҳсулот таннархини аниқлашда ҳам қўлланилади. Лекин айрим иқтисодчи-олимлар томонидан ушбу Низомда ҳам айрим камчиликлар ҳам

мавжудлиги ҳам кўрсатиб ўтилган. Масалан, иқтисодчи-олим Э.Акрамов томонидан ушбу Низомдаги қуйидаги камчиликлар кўрсатиб ўтилган:

“Маҳсулотлар таннархи таркибини таҳлил этишда харажатларнинг элемент ва моддаларидан фойдаланиш катта аҳамиятга эга. Низомда бунинг учун имкониятлар йўқ. Бу таҳлилни ўтказиш учун бухгалтериянинг бирламчи маълумотларидан фойдаланишга тўғри келади. Бунинг учун ҳаддан ташқари кўп вақт сарфланади.

Пировардида яна бир нарсани айтиш керакки, Низомда илгари асосланиб қабул қилинган бир қанча атамалардан асоссиз воз кечилган. Масалан балансдаги фойда, “Солиқ тўлашдан олдинги фойда”, “Маҳсулот сотишдан фойда”, “Маҳсулот сотишдан ялпи фойда” билан алмаштирилган ва ҳоказо”. [5]

Маҳсулот таннархини таҳлил қилиш таннархга таъсир кўрсатувчи омилларнинг таҳлили билан яқунланиши лозим. Омиллар бўйича таҳлил одатда бир сўмлик товар маҳсулоти учун кетган ишлаб чиқариш харажатларнинг кўрсаткичлари бўйича ўтказилади. Ушбу кўрсаткич ўзгаришига қуйидаги омиллар таъсир кўрсатади:

- алоҳида маҳсулотлар таннархининг ўзгариши;
- алоҳида маҳсулотларга қўйилган нарх-наволарнинг ўзгариши;
- товар маҳсулотларининг таркибий ўзгаришлари.

Ушбу масалада айрим иқтисодчи-олимлар харажатлар муҳимлиги ва уни рентабелликни аниқлашдаги ўрнини ҳисобга олиб юритиш тартибини таклиф қилишмоқда. “Асосий фаолиятнинг рентабеллиги маҳсулот сотишдан олинган фойданинг маҳсулот ишлаб чиқаришга сарфланган харажатлар (ишлаб чиқариш таннархи)га нисбатига тенг:

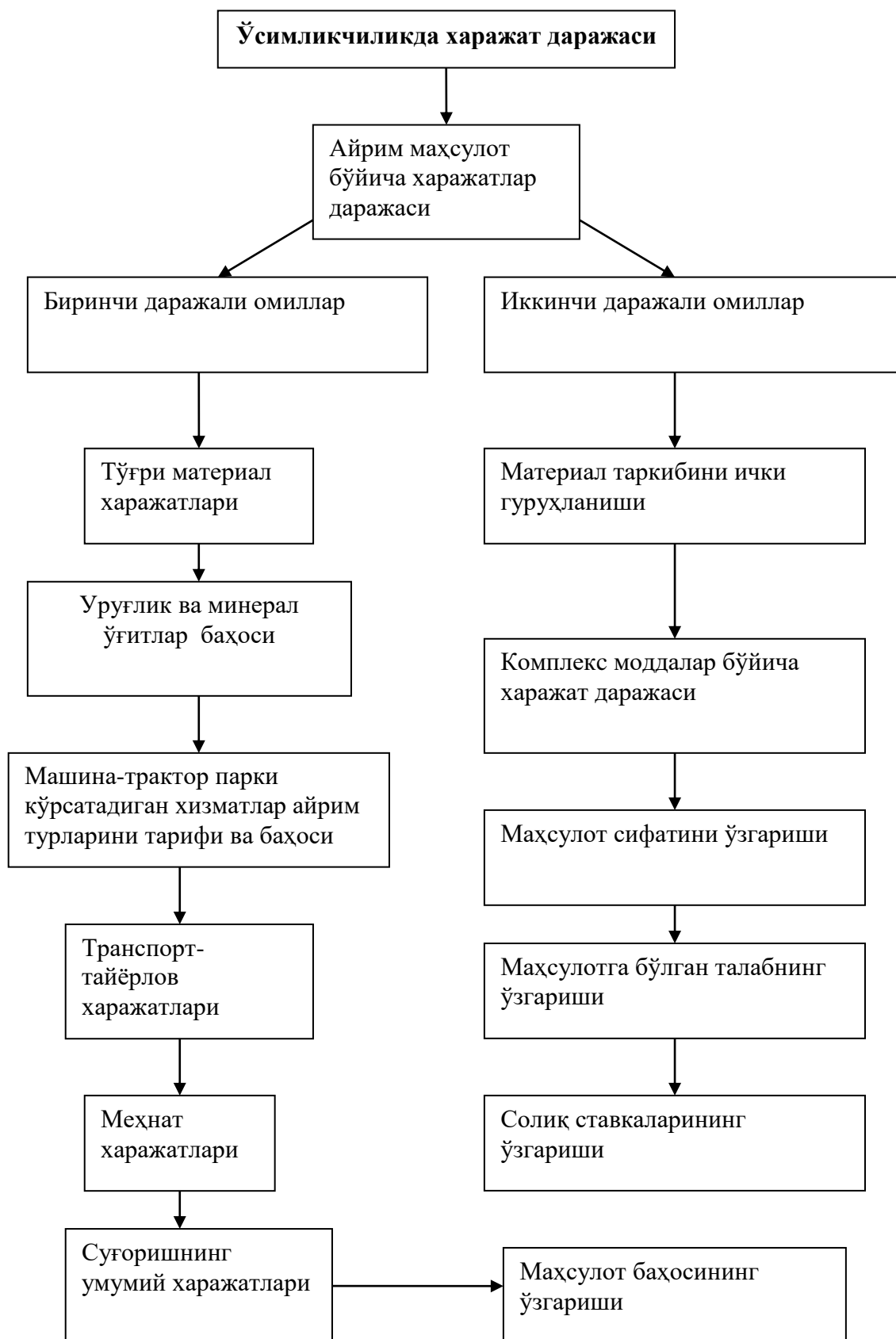
Маҳсулот сотишдан ялпи фойда/ишлаб чиқариш таннархи;

**Net sales/Cost of goods sold; (1.2)**

050 №2/060 №2.

Ушбу кўрсаткич ишлаб чиқариш самарадорлигини тавсифлайди. Суръатидаги кўрсаткичнинг ўсиши сарфланган ҳар бир сўмга тўғри келадиган фойданинг қўпайишидан далолат беради. Маҳсулот сифатини яхшиланиши ва бунинг оқибати сифатида рақобатбардошликни ошиши, энг янги технологиялардан фойдаланиши, тайёр маҳсулотни сотиш бозорининг кенгайиши ва ҳ.к.лар унинг ўсиш сабаблари бўлиши мумкин. У сотиш рентабеллиги коэффицентига тескари ҳисобланади.” [6]

Фермер хўжаликлари фаолиятида ва унинг айрим олинган бўлимларида ишлаб чиқариш фаолиятининг самарадорлигини акс эттирадиган кўрсаткичлар таҳлилининг умумий тизимида таннарх кўрсаткичи асосий ўрин тутаяди. Харажатларни ҳисобга олишнинг умумқабул қилинган таърифининг ёритилиши қуйидагича: “Харажатларни ҳисобга олиш бу тегишли хўжалик юритувчи субъектнинг фаолияти - таъминот, ишлаб чиқариш ва маҳсулот (иш, хизмат)ларни сотиш - истеъмолчига етказиб бериш жараёнларида содир бўлган воқеаларни миқдорий ўлчаш (миқдор ва қиймат ўлчовида), қайд қилиш, гуруҳлаштириш, тайёр маҳсулотлар таннархининг таркиб топиши чегараси бўйича таҳлил қилишга қаратилган фаолиятдир.



**1-расм. Фермер хўжаликлариди харажатлар даражасига таъсир қилувчи омилар тизими.<sup>1</sup>**

<sup>1</sup> Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Бозор иқтисодиёти шароитида ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишда харажатлар алоҳида ўрин тутади. Харажатлар маҳсулотларни ишлаб чиқариш, товарларни сотиш, ишлар бажариш ва хизматлар кўрсатиш билан боғлиқ бўлган сарфларнинг пулдаги ифодасидир. Таннарх - муайян миқдорда маҳсулот етиштириш учун қилинган барча харажатларнинг пул шаклидаги ифодасидир. Маҳсулот таннархини пасайтириш хўжалик иқтисодиётини мустаҳкамлайди, етиштирилаётган маҳсулотларнинг рентабеллигини янада оширади.

Демак, фермер хўжалигининг маҳсулот таннархини таҳлил қилиш уни ишлаб чиқариш учун сарфланган ишлаб чиқариш воситалари ҳамда меҳнат ҳақи сарфининг пулдаги ифодасини омилли таҳлил қилиш муҳим ва асосий вазифалардан ҳисобланади.

Фермер хўжаликларида ишлаб чиқариш харажатлари ва таннархни таҳлил қилиш энг қийин жараёнлардан ҳисобланади. Бунинг асосий сабабларидан бири харажатларни жуда чалкашиб кетганлиги ва уларни ҳисобга олишнинг мураккаблиги ҳисобланади.



**2-расм. “Маҳсулот (иш, хизмат)ларни ишлаб чиқариш ва реализация харажатларининг таркиби ҳамда молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисида низом” асосида харажатларнинг таснифланиши <sup>2</sup>.**

Масалан: фермер ўзи бажарган ишлар ва ёлланма ишчиларни ёллаб бажарилган ишларни харажатларга олиб бориш масаласи ҳисобланади. Бизга маълумки, харажатларни ҳисобга олишда асос бўлиб тегишли норматив ҳужжатлар ҳисобланади. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари,

<sup>2</sup> Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Ўзбекистонда қўлланилаётган бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартлари ва “Маҳсулот (иш, хизмат)ларни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг таркиби ҳамда молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисида” Низомга асосан сарфланган харажатлар маълум белгиларига асосан гуруҳлаштирилади.

Фермер хўжаликларида ишлаб чиқариш харажатларини харажат моддалари бўйича ҳисобга олиш, у ёки бу маблағ тури қандай мақсадларга сарфланаётганлигини билиш, ўсимликчилик ва чорвачилик маҳсулотларининг айрим турлари таннархини ҳисоблаш, таннархни камайтириш имкониятларини аниқлаш имконини беради. Таннарх аниқлаш бўйича маълумотлар фермер хўжалиги фаолиятини мустақкамлашда, иқтисод қилиш тартибига риоя қилишда, бошқарув таҳлили йўли билан маҳсулот таннархини камайтириш резервларини аниқлашда катта аҳамиятга эга.

Ишлаб чиқариш харажатлари иқтисодий мазмунига кўра икки гуруҳга бўлинади:

1. Асосий харажатлар;

2. Ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва унга хизмат кўрсатиш билан боғлиқ харажатлар.

Фермер хўжаликларида асосий харажатларга ўсимликчилик ва чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг технологик жараёни билан боғлиқ харажатлар киради. Ишлаб чиқаришни ташкил қилишда ҳамда унда хизмат кўрсатиш билан боғлиқ харажатларга фермер хўжалиги ташкилий ва бошқарув, машина-трактор парки хизматлари, кимё маҳсулотлар ва хизматлари, бошқа ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва бошқариш харажатлари киради.

Маҳсулот ишлаб чиқариш таннархига ишлаб чиқаришни ташкил қилиш услуби ва технологияси билан белгиланган маҳсулотларни ишлаб чиқариш (иш, хизматлар бажариш) билан боғлиқ харажатлар киритилади. Шундан келиб чиқиб, фермер хўжаликларида харажатлар маҳсулот таннархига киритилишига кўра бевосита ва билвосита харажатларга бўлинади. Бевосита харажатлар таркибига фермер хўжаликларида маҳсулотларни ишлаб чиқариш билан тўғридан-тўғри боғлиқ бўлган уруғ ва кўчат материаллари, минерал ва органик ўғитлар, ёлланма ишчилар меҳнатига ҳақ тўлаш билан боғлиқ бўлган (ижтимоий суғурта ажратмалар билан бирга), ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган трактор ва қишлоқ хўжалиги техникаси амортизацияси, таъмирлаш билан боғлиқ харажатлар. Билвосита харажатлар эса маҳсулот ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлмаган харажатлар ҳисобланиб, уларга фермер хўжалигини тармоққа тегишли умум ишлаб чиқариш харажатлари, умум ишлаб чиқариш аҳамиятидаги асбоб ускуналарни сақлаш ва фойдаланиш харажатлари киради.

Калькуляция объекти - бу фермер хўжаликларидаги айрим ўсимликчилик ва чорвачилик маҳсулотлари, бирон-бир қишлоқ хўжалиги маҳсулотига бўлган буюртма тури ёки бажариладиган хизмат турларидан иборатдир. Қишлоқ хўжалигида харажатлар ҳисоби ва калькуляция қилишни ташкил қилишда



калькуляция бирлигини тўғри танлаш ҳам катта аҳамиятга эга. Амалда маҳсулот таннархининг калькуляция бирлига сифатида қўйидагилар қўлланилади: маҳсулотнинг миқдорий бирлиги (дона, метр, тонна кабилар); коэффициентлар ёрдамида ҳисобланган маҳсулотнинг шартли миқдорий бирлиги; маҳсулотнинг айрим турлари, буюртмалар (ярим тайёр маҳсулотлар, бажарилган иш, хизматлар).

Калькуляция бирлигини танлаш ишлаб чиқариш тармоқ хусусиятларига ҳамда ишлаб чиқариладиган маҳсулот характери ва унинг номенклатурасига боғлиқ. Асосий ишлаб чиқариш харажатларига маҳсулот ишлаб чиқариш технологик жараёни билан тўғридан-тўғри боғлиқ харажатлар киради. Масалан, ишлаб чиқариш аҳамиятидаги материаллар: уруғ ва кўчат материаллари, органик ва минерал ўғитлар, ем-хашак ва тўшама харажатлари, ўсимлик ва чорва молларини ҳимоя қилиш харажатлари, ёлланма асосий ишлаб чиқариш характеридаги ишчиларнинг меҳнатига ҳақ тўлаш, ягона ижтимоий тўлов учун ажратмалари, ишлаб чиқариш характеридаги асосий воситалар ҳамда номоддий активлар амортизацияси ва бошқа ишлаб чиқариш харажатлари киради.

Маҳсулот таннархини умумлаштирувчи кўрсаткичлар қўйидагиларни ташкил этади: бир сўмлик товар маҳсулоти учун қилинадиган харажат; таққосланадиган маҳсулот таннархи; маҳсулот бирлигининг таннархи.

Корхоналарда ишлаб чиқариш харажатларига қўйилган вазифаларига кўра харажат элементлари ва калькуляция моддаларга бўлинади. Харажатларни элементлари бўйича гуруҳлаш ишлаб чиқариш харажатлари иқтисодий мазмунига кўра аниқлаш ва тегишли сметалар тўзишга асос бўлади.

Ишлаб чиқариш харажатларини калькуляция моддалари бўйича гуруҳлаштириш эса маҳсулотлар таннархини аниқлаштиришга хизмат қилади. Мазкур харажатлар хомашё ва материалларни тайёрлаш, қайта ишлаш, яроқсиз маҳсулотларни тузатиш, ярим тайёр маҳсулотларни ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлади. Ишлаб чиқариш аҳамиятига эга бўлмаган харажатлар таркибига корхонанинг маданий-маиший объектларига сарфланадиган харажатлар киради.

Режалаштирилишига қараб харажатлар қисқа ва узоқ муддатли харажатларга ажратиш мумкин. Қисқа муддатли харажатлар фермер хўжалигининг тактик мақсадларини амалга оширишга имкон беради. Узоқ муддатли харажатлар фермер хўжалигининг стратегик мақсадини амалга оширишда юзага келади. Улар илмий текширишлар, янги технологияларни олиб кириш ва ривожлантириш, тайёр маҳсулотларнинг янги турларини ишлаб чиқаришга сарфланган харажатлар киритилади.

Ишлаб чиқариш йўналишидаги ҳамма харажатлар маҳсулот таннархига киритилади. Бу эса ишлаб чиқаришга сарфланган харажатларни тўлиқ ва ўз вақтида ҳисобга олиш, шунингдек, моддий, меҳнат ва молиявий ресурсларни тежаш ҳамда улардан самарали фойдаланиш таҳлил қилиш орқали назорат қилишга имкон беради.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлари ва таннарх таҳлилининг назарий асосларини ўрганиш асносида биз қуйидаги илмий янгиликларни келтириб ўтишни мақсадга мувофиқ деб топдик:

- бозор муносабатлари шароитида фермер хўжаликларида молиявий таҳлилни ташкилий томонлари, уларнинг таркибини ва уни баҳолашни такомиллаштириш бўйича назарий ва амалий тадқиқотлар қилиниб, уни ривожлантиришнинг концептуал йўналишларини ишлаб чиқилганлиги билан белгиланади;

- фермер хўжаликларида маҳсулот таннархини таҳлилин ташкил этиш, молиявий коэффициентларни аниқлаш, давр харажатларини ва бошқарув билан боғлиқ харажатларни ўртасидаги узвий боғлиқлик таҳлил қилинди ва уларни такомиллаштириш бўйича тегишли тавсиялар берилди;

- фермер хўжаликларида молиявий таҳлилин ўтказиш ва унинг натижалари бўйича бошқарув қарорларини қабул қилишда статистик усуллардан фойдаланиб таҳлилий амаллар учун аудиторлик далилларни тўплаш ва унинг натижасида ахборот риси даражасини пасайтиришга ва шу асосда унинг молиявий ҳисоботи таҳлилин ташкил этишни такомиллаштиришга оид тавсиялар ишлаб чиқилди.

## **Фойдаланилган адабиётлар рўйхати**

1. Акрамов Э. А. Корхоналарнинг молиявий ҳолати таҳлили. Т.: ”Молия”. 2004. – 402 б.
2. Бошқарув таҳлили. Ўқув қўлланма /М.Қ.Пардаев, А.Х.Шоалимов.И.Р.Пардаев, Ж.И.Исроилов;. Тошкент: “Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси” нашриёт уйи, 2005. -336б. Б.107-108.
3. Ергашев.Е. "Иқтисодий ва молиявий таҳлил". - Дарслик - Т.: Молия, 2005. -256 б.
4. Савицкая Г.В. Теория анализа хозяйственной деятельности. М.: Инфра-М, 2006.-281с.